

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мелих О.Ю.

Тернопільський національний економічний університет, к.е.н., доцент

Упродовж життя, кожна людина знаходиться перед небезпекою настання обставин (хвороба, інвалідність, старість), що можуть зумовити втрату заробітку, який є основним джерелом засобів для існування. Побороти ці обставини, в більшості випадків, самостійно, особа не може і тому, держава бере на себе певну відповідальність за їх настання, створюючи систему соціального захисту, що включає недержавне пенсійне забезпечення.

Недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ) – це додаткове до обов'язкового державного пенсійного забезпечення джерело пенсійних виплат. Воно базується на засадах добровільної участі фізичних осіб і роботодавців у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат. При цьому, недержавне пенсійне забезпечення здійснюється: недержавними пенсійними фондами (шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів); страховими організаціями (шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду); банківськими установами (шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб) [3].

У світі функціонують різні моделі пенсійних систем, при цьому, недержавне пенсійне забезпечення, зокрема зі створенням недержавних пенсійних фондів (НПФ), є їх важливою складовою. Саме завдяки НПФ у Данії, Фінляндії, Франції, США та інших високорозвинених країнах, пенсійні виплати набули високого рівня. Причому, у США і Європі уже близько 80% населення бере участь у НПФ, в Азії – 40%. В той час, як в Україні, система недержавного

пенсійного забезпечення налічує 855 300 учасників, що становить лише 5% українського ринку праці. Незважаючи на те, що з 2004 року в Україні функціонує трирівнева пенсійна система, за результатами опитування, яке було проведено в 2017 р. в рамках реалізації Проекту USAID «Трансформація фінансового сектору», 53% респондентів практично нічого не знають про систему недержавного пенсійного забезпечення [1].

Запровадження та становлення сучасної системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні було розпочато з 2004 року. Метою запровадження даної системи є вирішення ряду стратегічних завдань, серед яких: підвищення рівня життя населення пенсійного віку; встановлення залежності суми пенсійних виплат від величини заробітку і трудового стажу; забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи; заохочення громадян до заощадження коштів на старість.

Серед фінансових установ, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення в Україні, за чисельністю, домінують НПФ. Проте, з часів першої глобальної фінансової кризи ХХІ ст., спостерігається їх щорічне скорочення (з 110 фондів у 2008 р. до 62 у 2018 р.). При цьому, 71,9% діючих в Україні НПФ зосереджено у м. Києві, що, у свою чергу, ускладнює доступ до них населення переважної більшості регіонів [2].

За останні п'ять років, кількість учасників та укладених контрактів у НПФ України зросла на 2,6% та 24,85% відповідно. При цьому, за підсумками 2018 р., 54% учасників 3-го рівня Пенсійної системи України були членами лише двох НПФ: професійного НПФ «Магістраль» Професійної спілки залізничників і транспортних будівельників Державної адміністрації залізничного транспорту України (326 467 осіб або 38%) та відкритого НПФ «Європа» (133 790 осіб або 16%) [1].

Одним з основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків у НПФ станом на 31.12.2018 р. становила 2 000,5 млн. грн., збільшившись на 5,4% порівняно з аналогічним періодом 2017 р. та на 10,6% - порівняно з 2014 р. При цьому, у

загальній сумі пенсійних внесків станом на 31.12.2018 р. основну частку, або 91,4%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1 827,7 млн. грн. Системі недержавного пенсійного забезпечення не вдалось залучити велику кількість учасників. Більшість наявних учасників НПФ є працівниками, пенсійні плани яких фінансують їхні роботодавці, і вони зазвичай не звертають значної уваги на власні пенсійні рахунки або на функціонування чи результати діяльності відповідного НПФ [2].

Однією із найболючіших проблем системи НПЗ в Україні є обмеження інвестиційних можливостей суб'єктів, що надають послуги у даній сфері. Так, через низькі темпи розвитку економіки України й відсутність належних та надійних можливостей для інвестування недержавні пенсійні фонди вкладають залучені фінансові ресурси переважно у два види фінансових інструментів: державні цінні папери (1 263,5 млн. грн., або 46,0% станом на 31.12.2018 р.) та банківські депозити (985,5 млн. грн., або 35,9%).

Незважаючи на те, що за чисельністю, страхові компанії, які функціонують в системі недержавного пенсійного забезпечення, значно поступаються НПФ, проте, за кількістю застрахованих осіб, розміром страхових резервів, сумою інвестиційного доходу, вони суттєво випереджають останніх. Зокрема, за підсумками 2018 р. загальний обсяг активів «лайфових» страхових компаній становив 9366,7 млн. грн., що на 240% більше, порівняно з НПФ. Така тенденція підтверджує факт більшої довіри населення саме до страхових компаній.

Таким чином, основними перешкодами повноцінного розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні є: низький рівень оплати праці; недовіра населення до установ фінансово-кредитної сфери; недорозвиненість фінансового ринку.

Найбільш доцільною формою активізації недержавних пенсійних програм в Україні варто вважати розвиток корпоративних пенсійних фондів (КПФ). Їх перевагами, порівняно із НПФ відкритого типу та іншими видами недержавного пенсійного забезпечення є те, що простіше сформувати

позитивний імідж конкретного підприємства-роботодавця та пенсійного фонду ніж до всієї сфери загалом. За таких умов пріоритетом фонду є саме залучення підприємства (роботодавця), а в свою чергу – заохочення фізичних осіб, вже перекладається на керівництво останнього.

При цьому, поживленню системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні сприятимуть: популяризація діяльності недержавних пенсійних установ на державному рівні; забезпечення ефективного страхування пенсійних вкладів громадян, проведення державними органами постійного аналізу та контролю фінансової діяльності НПФ; вдосконалення системи адміністрування виплат та послаблення податкового тиску на НПФ; відкриття доступу НПФ до іноземних інвестицій; тощо.

Список використаних джерел:

1. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації [Електронний ресурс] / Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», липень 2019 р. – Режим доступу: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2018/05/Pension_Survey_March2018.

2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018 [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf.

3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.06.2003 р. №1057-IV [Електронний ресурс] / поточна редакція – редакція від 04.11.2018, підстава – 2581-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15?ed=20060114&find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8+%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B8>.